

Referálólap	Rendszeresen olvasott	Alkalomszerűen olvasott	Összesen
Library and Information Science Abstracts	9	9	18
Information Science Abstracts	6	8	14
Referativnij Zsurnal Informatics	-	4	4
Bulletin Signaletique 101	1	2	3
Computer and Control Abstracts	8	4	12

Az egyéb források közül 26 válaszadó részben vagy teljesen olvasta az Annual Review of Information Science and Technology kötetét. A felmérésből az is megállapítható, hogy kutatással és fejlesztéssel foglalkozó tájékoztatási szakemberek nagyobb mértékben használják a szekunder kiadványokat, mint a többiek.

Az egyéb kiadványok közül 47 szakember legalább 1 tájékoztatással vagy könyvtárüggyel foglalkozó szakkönyvet olvasott az elmúlt évben. 34 olvasott más intézményből származó, 25 pedig belső jelentést. 23 tanulmányozott olyan kongresszusi kiadványt, mely nem került közlésre a szakfolyóiratokban. Ez a felmérés is azt mutatja - egyéb hivatkozásokkal együtt - hogy a könyvek, jelentések, kongresszusi kiadványok fontos kommunikációs csatornák a tájékoztatási szakemberek részére.

Dáczér Eva

A véletlenszerű tájékozódás jelentősége

A véletlenszerű tájékozódást meg kell különböztetni a serendipity* szélesebb fogalmától, vagyis attól az esettől, amikor egy problémára választ keresve a kutató egy másik, nemcsak váratlan, hanem meglepő adatra is bukkan, mely megváltoztathatja kutatásának irányát.

* A kifejezés részletes ismertetését ld. TMT 19.k. 11-12.sz. 1972. p.863-867.

Ennél sokkal egyszerűbb esetről van szó, arról, amikor valaki releváns információt talál anélkül, hogy

azután határozottan kutatna;

azt folyamatos tájékozódása során fedezné fel;

azt hivatásos tájékoztatási szakember vagy szolgáltatás nyújtáná számára.

Ezek kizárása után marad tehát az a lehetőség, amikor valaki más információt keresve talál a szakirodalomban releváns adatot; arra kértlenül hívja fel valaki a figyelmét vagy azt valamilyen hivatalos útja során véletlenül fedezi fel.

Annak eldöntésére, hogy ezeknek az előre nem tervezett felfedezéseknek, illetve az azt közvetítő csatornáknak van-e egyáltalában jelentőségük a tájékoztatásban, és ha igen, mekkora, vizsgálatot folytattak a polimer kémia szakemberei között. 36 intézményből 16 szakembereiből 88 válaszolt a feltett kérdésekre. Ezek a következők - viszonylag gyakori - eseteket ismertették.

• Meghatározott cikket keresve lapoztak végig egy folyóiratot, melynek egy másik cikkében lelték releváns adatot. /Meggondolandó, hogy ez az adat teljesen elveszett volna a szakember számára, ha egy tökéletesen működő információkereső rendszer bocsátotta volna rendelkezésére kizárólag csak a megjelölt cikket vagy az abban közreadott adatot./

• Előfordult, hogy az olvasott cikkben bukkantak egy másik, még sokkal értékesebb adatra, amit viszont a referátum - melynek alapján a cikket olvasni kezdték - nem jelzett.

• Nem egy esetben a megjelölt cikkhez adott irodalmi hivatkozások között sikerült egy fontos információt találni.

• Gyakran keresik fel a szakembert tanítványai vagy kollégái, hogy felhívják figyelmét egy-egy olyan információra, melyről tudják, hogy arra munkájához szüksége van.

• A közvetlen érintkezés folyamán szándékosan vagy véletlenül terelődhet a beszélgetés a szakember munkájára, mellyel kapcsolatban a beszélgető partner értékes információkat közöl.

Felmerül a kérdés, miért fordulhat elő olyan gyakran, hogy ilyen véletlenszerű, előre nem tervezett módon bukkannak fontos információkra? Vannak a kommunikációnak olyan folyamatai, melyek természetesen nem hozhatók létre? E kérdésekkel kapcsolatban a következő megállapításokra jutottak.

A kollégák kezdeményezése gyakran olyan értékes tájékoztatással szolgál a szakembereknek, mely messze túlszárnyalja a létező hivatásos információs szolgáltatásokat. Ez különösen szűk szakterületen és az alaputatásoknál fordulhat elő, ahol a kutatók egymás közötti érintkezésének, illetve az így lezajló kommunikációnak különös jelen-

tősége van. Elsősorban azok a kollégák tehetnek e téren jó szolgálatot, akik a határterületeken dolgoznak és ismerik az illető szakember munkáját, érdeklődési körét.

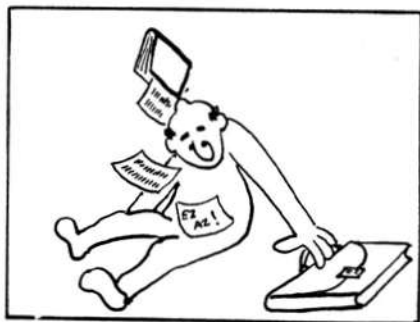
Ehhez a tudományos információs rendszer azzal járulhat hozzá, hogy időről időre igyekeznek felhívni a kutatók figyelmét további információkra. Meg kell győzni őket annak szükségességéről, hogy szakmai érdeklődési körüket szélesítsék, illetve figyelmüket a határterületekre is kiterjesszék.

Maguknak a kutatóknak is tanulsággal szolgálhat a vizsgálat. Nem egy olyan esetről számoltak be ugyanis, amikor egy már olvasott és elfelejtett adatot csak később, a véletlen folytán vagy a kollégák utmutatására fedeztek fel ismét. Ezen pedig a legjobban működő információs szolgáltatás sem tud segíteni. Sok gyakorlat és tapasztalat kell ahhoz, hogy valaki meg tudja ítélni egy információ értékét akkor is, ha az adott pillanatban éppen nincs is rá szüksége. Sokszor a kutatók egész csoportjával előfordul, hogy már publikált információt nem vesz figyelembe, legfeljebb akkor, amikor az hosszú idő után valamilyen véletlen folytán előkerül és azt új összefüggéseiben, más megvilágításban újra közreadják.

A vizsgálatból kiderült, hogy a véletlenszerű, nem szabályos körülmények között történő tájékozódás elég gyakori és annak viszonylag nagy a jelentősége. Ebből pedig a kommunikáció összes résztvevőinek le kell vonniuk a tanulságot.

1. Az információkereső rendszerek és szelektív információs szolgáltatások ne legyenek tökéletes szabályossággal működő gépezetek; hagyják meg a lehetőséget szélesebb körű tájékozódásra is.
2. Minden eszközzel elő kell mozdítani a kutatók személyes érintkezését; ehhez minél több lehetőséget kell teremteni.
3. Nagyobb figyelmet kell szentelni a véletlenszerű tájékozódás egyes előnyös jellemzőinek, mint pl. a rugalmasság, "böngészhetőség", a visszacsatolás lehetősége stb., és ezeket lehetőség szerint át kell vinni az információs rendszerekbe is.
4. Meg kell vizsgálni a véletlenszerű tájékozódásban előforduló szabályszerűségeket. Ezek rávilágíthatnak új szolgáltatások szükségességére, mint pl. bizonyos információk "átcsomagolására" egy másik szakterület szakemberei számára.
5. A tudományos közleményeket úgy kell megírni, hogy azok a határterületek kutatói számára is felhasználhatók, hasznosíthatók legyenek. Ez azt jelenti, hogy különös figyelmet kell szentelni az alkalmazott terminológiának, stílusnak, szerkesztési módnak, indexeknek stb.

Fenti javaslatok megvalósítása hozzájárulhat a tájékozódás hatékonyságához, eredményességéhez.

/MENZEL, H.: Unplanned acquisition on information in the experience of polymer chemists. = IEEE Transactions on Professional Communication, PC-15.k. 2.sz. 1972.jun. p.39-42./

Jövők

A jövőkutatókat, a futurologiát a könyvtár- és tájékoztatáskutatás területén is egyre gyakrabban alkalmazzák. Az elméleti tudományos jövődöleéseket gyakorlati kísérletek látszanak igazolni. Ezekből a-dunk izelítőt, az első nagyobb futurologiai vizsgálatról Svédországban és egy a Szovjetunió gépesítési helyzetéről beszámoló cikkből ki-emelve a teljesen automatizált könyvtár ismertetését.

A közigazgatás fejlesztését szolgáló svéd iroda /SAFAD = Swedish Agency for Administrative Development/ felismerve a tudományos könyvtárak jelentőségét, jelenleg vizsgálatokat folytat egy on-line tájékoztatási rendszer, a LIBRIS kidolgozására. Ennek első lépése, a különböző katalogizálási és kölcsönzési munkák gépesítése, már kész. A további lépések a svéd országos könyvtári tájékoztatási rendszer megalapozásához, a tárolás és információkeresés megszervezéséhez vezetnek. A tájékoztatás és dokumentáció jövőjére vonatkozó problémák egy részét a SAFAD Delphi-módszerrel vizsgálta. Mellékcélkitűzésnek tekintette a Delphi módszer hasznosságának értékelését a közigazgatás jövőjének tervezésében.

Különösen fontos volt az előállítás technikája és a szolgáltatások iránti igények megállapítása. A szolgáltatási igényekre egyszerű modellt állítottak fel: három kategóriát

- a szolgálat típusa /raktározás, szétsugárzás, keresés, feldolgozás, analízis/;
- a használat típusa /oktatás, kutatás, közigazgatás, ipar/;
- az anyag típusa /nyomtatott szó/kép, hang/kép, digitális eszköz/ szerint.